

результати господарської і комерційної діяльності, вести ділові переговори та укладати контракти, вирішувати інші нетрадиційні питання соціально-економічного розвитку села.

Для молодих спеціалістів - випускників аграрних вузів, які прагнуть працювати на селі, поряд з належною оплатою праці, особливо важливим мотивом є створення належної сільської соціальної інфраструктури, добротної служби сервісу, які б забезпечили умови життя на рівні міста за максимального збереження самотності, звичаїв і традицій, притаманних саме сільському способу життя.

Висновки. Підвищення рівня кадрового і кадрово-управлінського забезпечення, встановлення його оптимальних меж, який безпосередньо впливатиме на темпи і розвиток майбутнього агропромислового виробництва, соціальне відродження сільських територій, перш за все визначатиметься ставленням держави, всього суспільства до потреб і запитів сільських жителів. В своїй основі необхідно забезпечити нові стандарти життєвого рівня сільських трудівників, досягти реальних доходів, які б забезпечували б раціональне споживання продовольчих і не продовольчих товарів високої якості, насамперед продуктів харчування, надання різноманітних соціально-культурних послуг.

Бібліографічний список

1. Бортник Т.І., Мачушенко О.Г. Роль керівника в ефективному розвитку сільськогосподарського виробництва// Економіка АПК. 2002, -№5. -С.115-119.
2. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України / Редкол.: М.В.Зубець (голова) та ін. - К.: Логос, 2004. - 776 с.
3. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нариси у трьох томах. Т. II. Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення. - К.: ІАЕ 2001. - 484 с.
4. Саблук П.Т. Становлення аграрної політики в Україні // Економіка АПК. 2006, - №І.-С. 3-7.
- *5. Черевко Г.В. Аграрна політика і зрівноважений розвиток сільських регіонів // Аграрна наука і освіта на початку третього тисячоліття: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. - Т.П. - Львів: ЛАДУ, 2001. - 533 с.

УДК 334:338.436

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ

Ф. Горбонос, д.е.н.

Львівський державний аграрний університет

Н. Павленчик, здобувач

Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

Ключові слова: кооперація, кооператив, правові засади, економіко-правовий простір, підприємство, взаємо обумовленість.

Key words: cooperation, cooperative, legal regularities, economically - legal area, enterprise, mutual understanding.

The problems of transformational processes in agrarian sector of economies are being considered. It has been cleared up the rôle of normative - legal basis in this process and has been emphasized the importance of economically - legal space formation for the development of coopération taking into account legal norms in accordance with economical ones.

Постановка проблеми. Соціально-економічні трансформації, що відбулися в аграрному секторі економіки, а це в основному звелось до подрібнення великих господарств, руйнування тваринницьких комплексів і порушення інтеграційних відносин із переробною промисловістю, поки що не дали тієї якісно нової основи для розбудови високо розвинутої конкурентоспроможної галузі, здатної задовольнити як внутрішні потреби країни в продовольстві, так і реалізувати її експортні можливості. Нині в Україні функціонує близько 12 тис. сільськогосподарських підприємств різної форми власності, різної величини і матеріально - технічними можливостями та забезпеченістю кадрами, які можуть працювати в ринкових умовах тощо [1, с.212]. Пошук причин сучасного надзвичайно несприятливого стану сільського господарства дає підстави для висновку, що визначальною серед них є недосконале, з великими прорахунками і втратами управління цими процесами. Через що, значна частина підприємств вт.ч. виробничих і обслуговуючих кооперативів утворилася на ґрунті не достатньої взаємо обумовленості і невідповідності економічних засад - нормативно-правовим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кооперація має глибоке соціально-економічне коріння і вжилася в усіх сферах суспільного виробництва, як закордоном так і в нашій країні. Проте, нині в умовах ринкових відносин кооперація набуває конкретніших форм у всіх галузях агропромислового комплексу і спрямовується на органічне поєднання виробництва сільськогосподарської продукції, її транспортування, зберігання і промислової переробки.

Цій важливій проблемі, її дослідженню у нинішній кризовій ситуації приділяється значна увага з боку вчених економістів і правників. У наукових публікаціях вітчизняних вчених, зокрема В. Апопія, В. Зіновчука, О. Крисального, М. Маліка, Л. Молдаван, Н. Тітової, В. Федоровича, Г. Черевка та інших досліджуються питання, що стосуються формування та функціонування виробничих сільськогосподарських кооперативів, розвитку обслуговуючої кооперації та правового регулювання цих процесів. Проте, в жодній із публікацій цих та інших науковців не відображено питання відповідності в часі прийнятих нормативно-правових актів існуючим економічним умовам та їх взаємо обумовленість впливу на створення сприятливих умов для розвитку кооперації і її структур.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження актуальності прийнятих нормативно-правових актів у відповідності до економічної бази та ефективності їх дії у сприянні розвитку кооперації та її організаційних структур в агропромислового комплексі країни.

Виклад основного матеріалу. Проголошення України суверенною і незалежною державою та відродження приватної власності і перехід до ринкової економічної політики, зумовили необхідність реформування і трансформацію аграрного сектору економіки, що вимагало відповідного економіко - правового врегулювання даних процесів.

Першими правовими актами, які сприяли розвитку багатокладної системи господарювання в сільському господарстві були Закони України „Про власність” та „Про підприємництво”⁴⁶ [3,6]. Згідно з ними підприємництво визначалося як самостійна, ініціативна, систематична на власний ризик діяльність, щодо виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг з метою отримання прибутку. Ними узаконювалося існування таких форм власності, як приватної, колективної та державної. Із прийняттям даних законів відбувалося, в основному, розукрупнення і створення нових колективних, і в незначній кількості, фермерських господарств.

На фоні реформування і трансформаційних процесів в аграрній сфері економіки у здійсненні цих процесів у 1992-1994 рр. у Львівській області, була частково проведена земельна реформа, приватизація власності, демонополізація виробництва і комерціалізація АПК. Проте, через невизначеність у проведенні аграрної реформи з боку владних структур, нерозуміння суті підприємництва та не прагнення змінювати щось у своїй діяльності, переважна більшість сільського населення, які були членами колгоспів, вважали, що колективні форми господарювання мають зберегтися. Положення ряду прийнятих нормативно-правових актів, щодо приватизації землі і майна реалізовувалися в недостатній мірі. Ці упущення та відсутність достатньої економічної основи унеможлилювали масове створення нових різних організаційно-правових структур господарювання на приватній засаді.

І лише починаючи з 1995 р., і в наступні роки, реформування в регіоні доповнилось передачею у приватну власність землі та майна та розвитком підприємницьких структур виробничого та посередницького характеру. Новоствореними суб'єктами підприємницької діяльності стали: індивідуальне підприємство, приватне підприємство, кооператив, колективне, державне і фермерське господарство, господарське товариство тощо. Майже усі ці організаційно-правові форми підприємництва, які були створені у сільському господарстві функціонували в однаковому економічному полі і в межах одного типу власності - приватної, мали схильність до трансформації одних в інші, залежно від макроекономічної ситуації, в т.ч. і від параметрів заданих державною регуляторною політикою.

Прийняття згаданих законів та реструктуризація аграрного сектору економіки сприяли створенню у Львівській області сільськогосподарських підприємств різних форм власності, загальна кількість яких у 2005 р. склала- 410, що на 86 одиниць менше в порівнянні з 1990 р.. Аналіз свідчить, що у загальній кількості структурних одиниць за відповідний період частка державних підприємств зменшилася до 2%, тоді як питома вага приватних господарств зросла

до 98%. Частка ж сільськогосподарських кооперативів у наведеній організаційній структурі становить лише - 1,5 % [8].

Серед всього цього загалу особливий інтерес представляє дослідження питання організації кооперативів, оскільки їх розвиток відбувається як у сфері виробничої, так і обслуговуючої кооперації. Розвиток кооперації, створення та функціонування кооперативів, як організаційної її форми, їх взаємовідносини з іншими фізичними та юридичними особами привели до появи нового типу відносин в агробізнесі, які повинні були розбудовуватися на нових економіко-правових засадах. Це обумовлено тим, що кооператив, як свідчить досвід багатьох країн світу, існує паралельно з іншими підприємницькими формами господарювання, має давню історію, традиції, вироблено основні принципи його діяльності, які базується на нормативних актах, що випробувані роками і забезпечували йому високу ефективність функціонування.

Проте, як свідчить динаміка, становлення і розвиток виробничих кооперативів носить суперечливий, не стабільний і навіть інтригуючий характер. Так, якщо у 1995р. їх було створено 65, то в наступні роки простежується стійка тенденція до зменшення кількості і в 2005р. їх залишилося до - 6 одиниць. Подібна тенденція спостерігалася і в Україні. Основною причиною такого парадоксального становища, як в цілому по Україні, так і, зокрема у Львівській області, стало відсутність належного економіко - правового простору, який би обумовлював і сприяв організації, створенню і функціонуванню кооперативів. Економіко-правовий простір - це єдиний комплекс економічних і правових заходів на певній території [2].

Свого часу економічно-правову базу розвитку кооперації формували й інші *нормативні акти*. Проте, як свідчить історія у перехідному періоді кооперативів здебільшого створювалися завдяки безпосередньому державному втручанням в їх діяльність без належного врахування і створення відповідних економічних і правових умов. І не завжди регуляторна політика держави сприяла розвитку кооперації, як самоврядної організації і переважаючою стала концепція щодо одержавлення кооперації і трансформація її організаційних структур в інші структури.

Із утвердженням ринкової системи господарювання виникла нагальна потреба створення принципово нового економіко - правового простору для розвитку кооперації. Першим, нормативно - правовим актом, що мав безпосередній вплив на відродження кооперативної системи в Україні став Закон "Про сільськогосподарську кооперацію" (1997р.). Він визначив правові, організаційні, економічні і соціальні умови діяльності кооперативів [7]. Прийняття його свідчить про зміну ставлення держави до кооперативної аграрного виробництва. І як наслідок число виробничих кооперативів у Львівській області у 1998-2000рр. дещо стабілізувалося і навіть у 2001р. зросло в порівнянні з 2000р. на 7 одиниць (табл. 1). Прийнятий закон передбачав відповідальність владних структур і посадових осіб, що порушували права кооперативів в їх господарській діяльності, а завдані їм збитки підлягали відшкодуванню винними особами. Проте в Указі Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного

сектора економіки” не знайшлося місця щодо організації кооперативів, оскільки на практиці вони часто ототожнювались з колгоспами, що виробило деяке негативне ставлення до них [5].

Прийнятий у травні 2003 р. Закон України “Про кооперацію” розширив, удосконалив і посилив законодавчо-правову основу розвитку кооперації не лише у аграрному виробництві, а й цілому у народному господарстві [4]. Проте суперечливою, на нашу думку, є назва розділу 5 ”Держава і кооперація” із його змістом, який викладається як взаємовідносини між державою і кооперативними організаціями. Але, виходячи з розуміння сутності розділу, на нашу думку, необхідно було б передбачити положення, які створювали б правові, соціально-економічні, політичні та інші умови для розвитку не лише організаційних структур, а й кооперації як явища.

Кооперативна діяльність є різновидом господарської і передбачає поширення дії загальних норм господарського права на діяльність кооперативу будь-якого виду. Проте, через суперечливість положень щодо власності у Законах України “Про власність” та “Про кооперацію” актуальним є приведення законодавства про власність кооперативів до єдиного знаменника, адже поряд із приватною власністю у кооперативі існує корпоративна (неподільний фонд, утворений із внесків і відрахувань на розвиток) і вся ця власність переходить у колективне користування, нею розпоряджається орган управління кооперативом.

Не дивлячись на потужну нормативно-правову базу становлення та розвиток організаційних структур кооперації в аграрному секторі є ще не достатнім. Як свідчать статистичні дані станом на 1 січня 2001 р. в Україні було зареєстровано 3,5 тис. сільськогосподарських виробничих кооперативів, або 25 % від загальної кількості новостворених підприємств, проте у 2003 р. на цю ж дату їх залишилося лише 1990 одиниць. Основною причиною такого становища є не відповідність правових економічних умов.

Це викликає занепокоєння і на захист розвитку виробничих кооперативів в аграрному секторі були публікації вчених, які виступали проти адміністративного тиску обов’язкової реструктуризації сільськогосподарських виробничих кооперативів в інші організаційно-правові форми господарювання. Цю організаційну форму обрали ті колективи, які вбачали в кооперативах використання цілісних майнових та земельних комплексів, поєднання членів кооперативу в одній особі функцій власника та працівника, а основне - це збереження робочих місць.

Необхідною економічною умовою розвитку кооперативних організаційних структур, має стати формування єдиної державної регуляторної політики у сфері їх підприємницької діяльності, особливо в питанні активізації фінансово-кредитної та інвестиційної політики, встановлення системи пільг для суб’єктів кооперації, впровадження спрощеної системи оподаткування тощо. Кооперативним структурам має бути надана повна економічна незалежність і самостійність при вирішенні господарських питань, можливості демократичного вибору виду діяльності, партнерів у співпраці, способів реалізації продукції, розпоряджання прибутками тощо.

Очевидно є доцільним на державному рівні прийняти національну програму сприяння розвитку кооперації в Україні. У контексті цієї програми слід передбачити безвідсоткову фінансово-кредитну підтримку розвитку новостворених кооперативів протягом трьох років. Потребує вдосконалення система кредитування кооперативних формувань з обов'язковим включенням у неї приватних і комерційних банків методом державного впливу.

Важливою економічною умовою розвитку кооперації може стати пом'якшення податкової політики, через звільнення кооперативів на три-річний період від оподаткування. У багатьох економічно розвинутих державах пайові внески кооперативів зовсім не оподатковуються або оподатковуються мінімально.

Оборот капіталу у формі напівфабрикатів кінцевої продукції всередині кооперативів без виходу на зовнішній ринок також практично не оподатковується. Оподатковується лише товарна продукція кооперативів або їх зовнішні послуги.

Ефективність податкової системи полягає в тому, що в яких би галузях не розвивалися кооперативи, їх продукція виходить на ринок товарів і послуг, повністю підконтрольній податковим відомствам.

Важливими є компенсація частки лізингових платежів і формування мережі регіональних фондів сприяння кооперативом з метою впровадження прогресивних механізмів кредитно-гарантійної підтримки, здійснення заходів щодо залучення коштів іноземних кредитних ліній міжнародної технічної допомоги, розроблення й впровадження механізму надання гарантій від ризиків некомерційного характеру тощо.

Економічною умовою розвитку й функціонування кооперативів в питанні зниження ризику є доцільність страхування урожаю через систему страхової кооперації, яку необхідно розвинути в Україні.

Таким чином, підвищення ефективності розвитку і функціонування організаційних структур кооперації вимагає подальшого вдосконалення наявної законодавчої бази з метою чіткішого визначення правових та економічних умов.

Висновки.

1. В цілому, трансформаційні процеси, що відбувалися в аграрному секторі економіки в перехідному періоді мали достатній рівень нормативно-правового забезпечення. Проте організація і становлення виробничих сільськогосподарських кооперативів відбувалися без достатньої відповідної правової бази і без врахування економічних умов, що зумовило уже створені кооперативи трансформуватися в інші організаційні структури.

2. Для подальшої розбудови і розвитку кооперації необхідно в країні створити належний економіко - правовий простір взаємообумовленого характеру, де б в достатній мірі могла бути врахована відповідність правових засад економічним умовам, які б давали міцну основу для організації, створенню і функціонуванню кооперативів.

Бібліографічний список

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформаційно-аналітичний збірник / За ред. П. Т. Саблука та ін. - Вип. 6. - К.: ІАЕ УААН, 2003.-764 с.